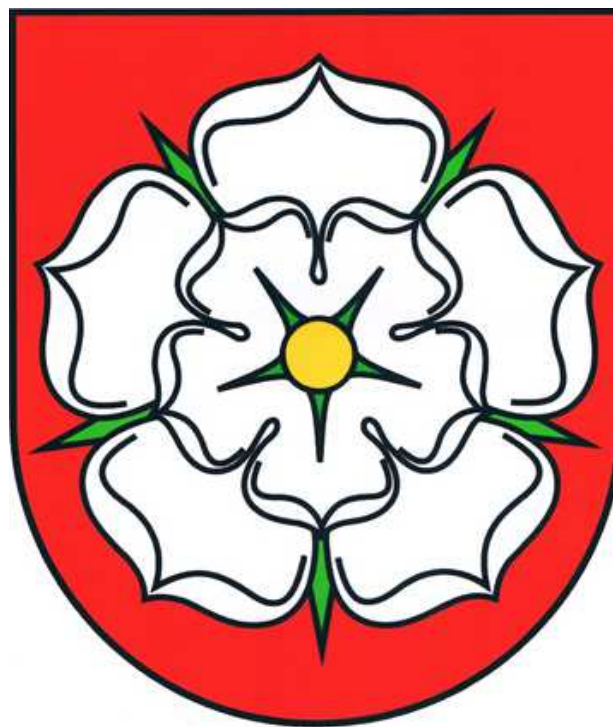

Załącznik do
Uchwały Nr .....
Rady Gminy Wierzbica

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2016 - 2019

UZGODNIONO :

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Warszawie Delegatura w Radomiu

OPRACOWAŁ :

Wójt Gminy Wierzbica

Styczeń 2016

SPIS TREŚCI

1.0.Wstęp	3
2.0.Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	4
2.1.Cele programu w świetle Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	4
3.0.Definicje podstawowych pojęć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami	5
3.1.Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami	7
4.0.Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	11
4.1.Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030	12
4.2.Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego	14
4.3.Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami 2012-2015	15
4.4.Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu	17
4.5.Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa	18
5.0.Strategia Rozwoju Powiatu Radomskiego na lata 2004-2020	19
5.1.Ogólna charakterystyka gminy, zarys historyczny	20
5.2.Zabytki nieruchome	21
5.3.Zabytki ruchome	22
5.4.Zabytki archeologiczne	22
5.5.Zweryfikowana Gminna Ewidencja Zabytków (GEZ)	30
6.0.Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (GPOnZ)	34
6.1.Podstawowe priorytety	35
6.2. Działania związane z ochrona zabytków leżących na terenie gminy	36
6.3.Wdrożenie programu	37
6.4.Instrumenty finansowe	38
6.5.Podsumowanie	38
7.0.Zakres ochrony konserwatorskiej dla obiektów ujętych w rejestrze zabytków	39
7.1.Zakres ochrony konserwatorskiej dla obiektów ujętych w GEZ	39

1.0. Wstęp

Dziedzictwem kulturowym nazywamy dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, a jednocześnie to dorobek naszych czasów. Najczęściej kojarzymy dziedzictwo kulturowe z architekturą i sztuką oraz archeologią. Jednak do spuścizny po przodkach należą dawne formy uprawy roli, sposoby produkcji wyrobów charakterystycznych dla danego regionu, a także rozmaite przejawy życia i rozwoju społeczności, co stanowi całość naszej kultury. Należy zatem pamiętać o bogactwie nieodnawialnych źródeł informacji o życiu i działalności przodków oraz o konieczności zachowania tych źródeł dla przyszłych pokoleń. Wzrasta świadomość potrzeby ochrony zabytków wśród mieszkańców naszej gminy. Dbłość o należyty stan i atrakcyjny wygląd obiektów zabytkowych stała się naszym obywatelskim obowiązkiem.

Remonty i rewitalizacja poszczególnych obiektów stanowi szansę na ich uratowanie. Stworzenie programu opieki nad zabytkami jest koniecznością przewidzianą ustawą oraz zapotrzebowaniem społecznym. Stanowi także istotny czynnik w upowszechnianiu wiedzy i pomocy skierowanej do właścicieli zabytków w dbaniu o ich dobrą kondycję. Gmina nie stanie się atrakcyjna dla turystów, jeżeli jej zabytki będą zaniedbane, bądź niewłaściwie promowane czy eksponowane. To niepowtarzalny urok zadbanej domów, miejsc pamięci narodowej oraz walory klimatyczne stanowią osobliwy charakter tego miejsca.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Wierzbica na lata 2016 -2019 jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie (Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wierzbica, Uwarunkowania Rozwoju. Kierunki Zagospodarowania Przestrzennego Gminy). Wyżej wymienione dokumenty określają politykę administracyjną w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Program opieki nad zabytkami jest podstawą współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i wojewódzkim konserwatorem zabytków. Taka współpraca, rozwijana w kolejnych latach, powinna przynieść, nie tylko lokalnej społeczności wymierne korzyści, a najistotniejsza z nich, to zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

2.0. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminy zgodnie z ustawą z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 1045) w zakresie zadań własnych realizują sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust. 1 pkt. 9). Obowiązek sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami nakłada na gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, z późniejszymi zmianami). Ustawa reguluje zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania i inne.

2.1. Cele programu w świetle Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Wierzbica na lata 2016-2019 zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą ma na celu:

- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, dziejami i zabytkami gminy, w tym z wykazem obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego oraz z wykazem gminnej ewidencji zabytków (GEZ),
- zapoznanie z uwarunkowaniami prawnymi dotyczącymi ochrony i opieki nad zabytkami,
- rozpoznanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do powstrzymania procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania,
- podejmowanie działań w zakresie stałego podnoszenia świadomości społecznej o wartościach duchowych i materialnych otaczających nas krajobrazów i konieczności większej troski każdego o ich ochronę, należyte kształtowanie i pielęgnację,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych,
- współpraca z właścicielami zabytków dla zapewnienia im właściwej opieki,
- wskazywanie potencjalnych źródeł pozyskiwania środków na realizację zadań renowacyjnych, remontowych oraz dotyczących rewaloryzacji obiektów zabytkowych,

- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z ochroną i opieką nad zabytkami.

3.0. Definicje podstawowych pojęć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie zabytku, wprowadza pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami.

Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym. Ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytki pogrupowano w trzech kategoriach jako zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne.

Ochrona zabytków (art.4 ustawy) polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami (art.5 ustawy) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ochronie i opiece (art.6 ust.1 ustawy) podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) *zabytki nieruchome* będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2) *zabytki ruchome* będące, w szczególności :

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznej dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jednolity : Dz. U. z 2012 r. poz.642, z późniejszymi zmianami),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3) *zabytki archeologiczne* będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6.2 ustawy).

3.1. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art.5, art.6 ust.1 i art.86 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz.483, z późniejszymi zmianami). W myśl art.7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r., poz.1446, z późniejszymi zmianami) formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Zabytki znajdujące się na terenie województwa wpisuje do rejestru zabytków wojewódzki konserwator zabytków. Wpisu do rejestru można dokonać z urzędu, bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub wieczystego użytkownika gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru można również wpisać otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwę geograficzną, historyczną lub tradycyjną tego obiektu. Podobna procedura dotyczy zabytków ruchomych, rejestr zabytków ruchomych prowadzi także wojewódzki konserwator zabytków. Sposób rejestracji zabytków reguluje w/w ustawa oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz.661).

Na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy, przedstawiający szczególną wartość, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, taki wniosek może złożyć po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Wierzbica na lata 2016 - 2019

Rada Gminy, w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć *park kulturowy* w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zabezpieczenia wyróżniających się krajobrazowo terenów z obiektami nieruchomymi charakterystycznymi dla danej miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. W uchwale winny się znaleźć : nazwa parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia.

Po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, wójt sporządza plan ochrony parku kulturowego, a następnie ów plan zatwierdza rada gminy. Inną formą ochrony obiektów i obszarów zabytkowych są postanowienia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, którego projekt konsultowany jest z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Jednak zgodnie z ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity: Dz. U. z 2015 r., poz.199). Niestety większość planów miejscowych utraciła w 2004 r. moc prawną.

Realizacja zadań w dziedzinie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Reguluje te kwestię art.7 ust.1 pkt.9 ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz.1045), dokument określa zadania własne gminy: „, *zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad nimi*”.

Kolejnym dokumentem planistycznym w gminie jest Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, które wykonuje się obligatoryjnie dla całości gminy, lecz nie jest powszechnie obowiązującym przepisem gminnym (art.6 ust.7), a jedynie wewnętrznym zobowiązaniem władz gminy, czyli tzw. aktem kierownictwa wewnętrznego.

Zgodnie z ustawą o zagospodarowaniu przestrzennym priorytetem studium jest określenie polityki przestrzennej gminy (art. 6 ust. 1) ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań wynikających z przepisów szczegółowych odnośnie występowania obiektów i terenów chronionych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego powinien zawierać ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Wierzbica na lata 2016 - 2019

W myśl ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami każda gmina prowadzi gminną ewidencję zabytków (GEZ), która stanowi podstawę do sporządzenia Programu Opieki nad Zabytkami. Ewidencja ta jest prowadzona jako zbiór kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art.21 i 22 ustawy). Sam wpis zabytków nieruchomości do GEZ nie przesądza o formie ich ochrony, jednak obok zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, stanowi przesłankę do objęcia tych zabytków ochroną w formie zapisu w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Gminna ewidencja zabytków stanowiła podstawę do sporządzenia niniejszego programu.

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się również między innymi w następujących dokumentach:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz.259).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 5 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowej (Dz. U. Nr 212, poz.2153).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 112, poz.940, z późniejszymi zmianami).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 1 lipca 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2013 r., poz.784).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 50, poz.256).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytku za granicę (Dz. U. Nr 89, poz.510).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Wierzbica na lata 2016 - 2019

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz.661).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r., poz.110).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 r., poz.1275).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2015 r., poz.1789).

Inne bardzo istotne uregulowania prawne w kwestii ochrony zabytków znajdziemy w następujących aktach prawnych:

- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy - Prawa budowlanego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz.443).
- Ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity: Dz. U. z 2015 r., poz.199).
- Ustawa z dnia 23 lipca 2015 r. o zmianie ustawy - Prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r. poz.1434).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity : Dz. U. z 2015 r., poz.1651).
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity: Dz. U. 2015 r., poz.782).
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity : Dz. U. z 2012 r., poz.406, z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz ustawy o fundacjach (Dz. U. z 2015 r., poz.1339).

Ochronę zabytków znajdujących w bibliotekach i muzeach regulują akty prawne:

- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jednolity: Dz. U. z 2012 r., poz.987, z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jednolity: Dz. U. z 2012 r., poz.642, z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2015 r., poz.566).

4.0.Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Narodowa Strategia Kultury na lata 2004 - 2013 przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. oraz *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020* przyjęte w 2005 r. stanowi rządowy dokument tworzący ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w dziedzinie kultury, a w szczególności dla współcześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach gospodarki rynkowej, a także zbieżnej z interesami Polski i Unii Europejskiej.

Podstawowym celem strategii jest działanie na rzecz równomiernego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce. Przyjęto następujące priorytety:

- aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe, celem poprawy stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja tych zadań umożliwi zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadaniem dziedzictwem kulturowym.
- edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Dokumentem, który służy do wdrożenia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury w kwestii materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Program ten jest zgodny z Narodowym Planem Rozwoju (Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r., Dz. U. z 2004 r. Nr 116, poz.1206) oraz założeniami do krajowego programu ochrony zabytków. Podstawą do realizacji Narodowego Programu Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” jest uznanie obszaru dziedzictwa jako wykładnię rozwoju i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności i pro-

mowania regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

W Narodowym Programie Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” wyznaczone zostały strategiczne cele polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno - finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji o tematyce dziedzictwa kulturowego,
- poszukiwanie narzędzi wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenia w dowolnym opiniowaniu konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za postępowanie niezgodne z prawem,
- intensyfikacja ochrony i promowania dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem kompleksowej poprawy stanu zabytków nieruchomych.

4.1.Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030

Innowacyjne Mazowsze

Zamierzeniem strategicznym „Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030” (Uchwała Sejmiku Województwa Mazowieckiego Nr 158/13 z dnia 28 października 2013 r.) jest promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego.

Celem działań promocyjnych jest budowanie trwałego i stabilnego wizerunku Mazowsza, jako obszaru o dużym potencjale rozwojowym, którego dynamiczny rozwój oparty jest na wysokich walorach kulturowych, przyrodniczych oraz krajobrazowych. Promocja regionu powinna być ekspozycją jego mocnych stron, tj.: bogate dziedzictwo kulturowe regionu (zachowana i utrwalona spuścizna materialna i niematerialna) oraz zróżnicowanie kulturowe i obyczajowe poszczególnych podregionów, istnienie cennych terenów dolin rzecznych, kompleksów leśnych oraz obszarów ujętych w Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000. Wymiernym efektem prowadzonej promocji będzie nie tylko rozwój funkcji turystycznych i przyciągnięcie turystów, ale także aktywizacja obszarów wiejskich, dla których jedną z szans rozwoju jest rozwój agroturystyki oraz innych form turystyki. W tym celu podjęte będą następujące działania:

- wzmocnienie dotychczasowych kierunków działań samorządu, propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie,

- rewitalizacja zespołów zabytkowych i wykorzystanie ich do rozwoju funkcji turystycznych,
- wsparcie tworzenia lokalnych parków kulturowo-historycznych wokół istniejących zabytków architektury umożliwiających rozwój funkcji turystycznych,
- rozwój sieci szlaków turystycznych w obrębie województwa mazowieckiego, w tym sieci dróg o znaczeniu turystycznym, szlaków i ścieżek rowerowych oraz włączenie ich do sieci,
- w sąsiednich województwach.

Główne zamierzenia strategiczne dotyczące turystyki i kultury:

- wykreowanie pasm turystyczno-kulturowych na rzecz rozwoju usług turystyczno-rekreacyjnych (w tym zwłaszcza w oparciu o unikalne walory najważniejszych ciągów ekologicznych, takich jak dolina Wisły), przy jednoczesnym upowszechnianiu wiedzy o historii regionu i jego bogactwach,
- rozbudowanie zaplecza turystycznego (m.in. hoteli, pensjonatów, schronisk młodzieżowych),
- promowanie turystyki i sportów wodnych poprzez wyznaczenie i utrzymanie szlaków wodnych, rozwój żeglugi rzecznej oraz zaplecza towarzyszącego np. porty, przystanie, stacje, ośrodki turystyki wodnej,
- rozwijanie zintegrowanego systemu promocji i informacji turystycznej,
- utworzenie we współpracy z samorządami lokalnymi, regionalnej sieci obsługi ruchu turystycznego,
- dostarczającej autoryzowanej oferty turystyczno-wypoczynkowej dla różnych segmentów rynku turystyki i wypoczynku w regionie,
- tworzenie dogodnych warunków do rozwoju kompleksów wypoczynkowych, rekreacyjnych i balneologicznych wraz z zakładami geotermalnymi oraz ich promocja,
- promocja wartości turystycznych regionu przy użyciu reklamy i upowszechniania wiedzy we współpracy z organizatorami turystyki,
- promowanie bogactwa Kampinoskiego Parku Narodowego, parków krajobrazowych, unikalnych tradycji: kurpiowskich, łowickich, podlaskich, kołbielskich oraz innych, czemu służyć będą organizowane wystawy twórczości regionalnej,
- wspieranie inicjatyw mających na celu promocję działalności sprzyjającej integracji Mazowsza, jako regionu o bogatej historii, wartościach przyrodniczych i wyrazistej tożsamości,

- wspieranie działalności Biura Przedstawicielskiego Województwa Mazowieckiego w Brukseli, które umożliwi efektywną promocję Mazowsza w Unii Europejskiej
- zorganizowanie Regionalnej Organizacji Turystycznej oraz lokalnych organizacji turystycznych,
- powołanie Centrum Folklorystycznego skupiającego najciekawsze i unikalne wytwory kultur regionalnych,
- wydawanie publikacji promocyjnych oraz kreowanie pozytywnego wizerunku regionu w mediach.

4.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego

Celem polityki „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego” (Uchwała Nr 180/14 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 7 lipca 2014 r.) w zakresie ochrony i wykorzystania wartości kulturowych jest kształtowanie tożsamości kulturowej Mazowsza. Polityka ta adresowana jest do rejonów miast i miejscowości charakteryzujących się najcenniejszymi układami urbanistycznymi, wartościami krajobrazowymi, tradycją historyczną i zabytkowymi obiektami architektonicznymi. Materialnym i przestrzennym wymiarem tej polityki jest ochrona obszarów o najcenniejszych elementach krajobrazu kulturowego i historycznego takich jak:

- krajobrazy kulturowe,
- krajobraz kulturowy wsi i małych miast,
- zespoły budownictwa drewnianego,
- ośrodki tożsamości kulturowej regionu,
- układy ruralistyczne i urbanistyczne,
- miejsca pamięci narodowej.

W sferze świadectw kultury niematerialnej polityka województwa będzie realizowana poprzez:

- propagowanie wiedzy o regionie i małych ojczyznach,
- pielęgnowanie odrębności kulturowej i wspieranie tożsamości ludowej,
- promowanie walorów kulturowych regionu oraz regionalnego folkloru poprzez różne formy organizacji imprez folklorystycznych - kulturowych oraz informacje w mediach i wydawnictwach docierających do szerokiej rzeszy odbiorców,
- edukacja w zakresie historii regionu i jego tożsamości kulturowej,
- wykorzystywanie nowoczesnych technologii do zwiększenia możliwości edukacyjnych

zapoznania się z dorobkiem kultury regionalnej i spuścizny kulturowej.

4.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015

Celem strategicznym „Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015” (Uchwała Nr 42/12 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 12 marca 2012 r.) jest utrwalanie dziedzictwa kulturowego regionu w celu budowania tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej Mazowsza w kraju i za granicą w połączeniu z aktywizacją obywatelską i zawodową społeczności lokalnych, kreowanie turystycznych pasm przyrodniczo - kulturowych.

Cele operacyjne:

- zachowanie materialnej i niematerialnej spuścizny historycznej regionu,
- ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego wsi i miast historycznych,
- utrwalanie zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców,
- promocja walorów kulturowych Mazowsza z wykorzystaniem nowoczesnych technologii,
- zwiększenie dostępności obiektów zabytkowych poprzez ich wykorzystanie dla funkcji turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych, kreowanie pasm przyrodniczo-kulturowych.

Głównymi działaniami zachowania materialnej i niematerialnej spuścizny historycznej regionu są:

- opieka nad zabytkami nieruchomymi - rozpoznanie i weryfikacja zasobów środowiska kulturowego,
- integracja systemów ochrony krajobrazu, przyrody i dziedzictwa kulturowego,
- eksponowanie zabytków o szczególnej wartości,
- ośrodków krystalizujących regionalny krajobraz kulturowy,
- ważniejszych stanowisk archeologicznych
- zabytków ruchomych zwłaszcza wytworów sztuki czy rzemiosła ludowego.

Zapobieganie degradacji zabytków:

- wspieranie rewaloryzacji obiektów zabytkowych i działań służących opiece nad zabytkami;
- opracowanie zasad współpracy samorządów : wojewódzkiego, gminnych i powiatowych

przy realizacji zadań ochrony zabytków, zwłaszcza warunków i form współpracy

z właścicielami zabytków,

- opracowanie zasad postępowania w sytuacjach kryzysowych zagrożenia materialnego istnienia zabytków i ich wdrażanie,
- budowanie społecznej akceptacji dla ochrony zabytków; prowadzenie stałej współpracy z WUOZ w Warszawie Delegatura w Radomiu w zakresie opracowania i monitorowania listy zabytków zagrożonych w istnieniu.

Kształtowanie postaw promujących działania chroniące zabytki :

- upowszechnianie standardów wytycznych do prac konserwatorskich, restauratorskich, zabezpieczających, ratowniczych i interwencyjnych.

Głównymi działaniami ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego wsi i miast historycznych są:

- wypracowanie modelu wdrażania lokalnych programów rewitalizacji centrów małych miast historycznych,
- promowanie tradycyjnych wzorców lokalnej architektury,
- wspieranie rewitalizacji zespołów ruralistycznych i urbanistycznych.

Głównymi działaniami utrwalania zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców są:

- kreowanie wyobrażeń na temat tożsamości historycznej i kulturowej Mazowsza, z uwzględnieniem specyfiki lokalnej,
- wykorzystanie tożsamości i wartości dziedzictwa jako elementu rozwoju regionalnego i lokalnego,
- wspieranie działań organizacji pozarządowych w realizacji zadań związanych z edukacją regionalną,
- wspieranie twórczości artystycznej, ludowej o znaczeniu lokalnym, regionalnym i ogólnonarodowym,
- promowanie najlepszych rozwiązań w zakresie realizacji programów edukacyjnych o historii regionu (np. w formie konkursów).

Głównymi działaniami promocji walorów kulturowych Mazowsza z wykorzystaniem nowoczesnych technologii są:

- opracowanie i wdrażanie systemu informacji o najcenniejszych zabytkach regionu, ze szczególnym uwzględnieniem Warszawy jako metropolii o znaczeniu europejskim,
- wykorzystanie nowoczesnych technologii do zwiększania dostępności dorobku kultury regionalnej,

- promocja kultury ludowej Mazowsza,
  - wykorzystanie tożsamości kulturowej jako elementu marketingowego.
- Głównymi działaniami zwiększania dostępności obiektów zabytkowych poprzez ich wykorzystanie dla funkcji turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych są:
- kreowanie pasm (powiązań) przyrodniczo-kulturowych w województwie ze szczególnym uwzględnieniem szlaków nadrzecznych,
  - wspieranie działań dotyczących komercyjnego wykorzystania obiektów zabytkowych na cele kulturalne, turystyczne i edukacyjne,
  - opracowanie modelu wykorzystania zadań opieki nad zabytkami dla generowania nowych miejsc pracy.

4.4. Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu

Kreowanie i promocja produktu regionalnego, nie tylko przyczyni się do budowania i wzmocnienia tożsamości i atrakcyjności regionu, ale także stanowić będzie ważny element jego promocji w wymiarze krajowym i europejskim. Województwo mazowieckie ze względu na swoje walory kulturowe, turystyczne i przyrodnicze ma ogromne możliwości promowania lokalnych, niepowtarzalnych produktów ściśle związanych ze środowiskiem geograficznym, kulturą oraz gospodarką regionu.

W związku z tym zostaną podjęte następujące działania polegające na:

- utworzeniu instytucjonalnych ram, np. za pomocą regionalnego systemu certyfikacji, dla wspierania rozwoju marek regionalnych (np. tradycyjnych produktów żywnościowych czy produktów turystycznych),
- wspieraniu organizacji i stowarzyszeń regionalnych i lokalnych, które nie tylko kultywują wartości tradycyjne, ale również kreują aktywne postawy społeczne, lokalny patriotyzm, a także integrują społeczności lokalne w dostosowywaniu się do nowych warunków społeczno – gospodarczych,
- ochronie i promocji, którymi powinny zostać objęte zespoły urbanistyczne i dziedzictwo drewniane (w tym cenne krajobrazy kulturowe wsi i małych miast),
- promocji unikalnych zabytków architektury, miejsc pamięci narodowej oraz zamieszkania i pobytu wielkich twórców identyfikujących się z regionem,
- wspieraniu rozwoju dziedzin nauki, w tym humanistycznych, mających istotny wpływ na zachowanie i popularyzację dziedzictwa kulturowo - historycznego

Mazowsza,

- kreowaniu regionalnych ośrodków tożsamości kulturowej,
- pielęgnowaniu i kultywowaniu lokalnych tradycji i zwyczajów, znajomości historii regionu,
- wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji kulturalnej, promującego dziedzictwo kulturowe i tradycję, funkcjonującego jako portal internetowy, dzięki któremu podawane będą informacje o wydarzeniach kulturalnych, wystawach, targach regionalnych i zagranicznych promujących Mazowsze,
- promocji odrębności historyczno - kulturowej Mazowsza, nurtów kultury ludowej i wysokiej, dążąc do zahamowania pogłębiającej się dysproporcji między nimi poprzez aktywne wsparcie ośrodków i środowisk lokalnych, a także poprawę dostępu do kultury skupionej w Warszawie dla ludności spoza stolicy,
- organizowaniu okolicznościowych i stałych imprez lokalnych (targów, festiwali, konkursów),
- podjęciu szerszych działań promocyjnych wśród regionów polskich i europejskich,
- prezentowaniu szerokiej oferty związanej z kulturą regionu (obrzędy, rękodzieło, tradycje, kapele i zespoły folklorystyczne) oraz opracowanie katalogu ofert produktów regionalnych,
- ekspozycji regionalnych produktów ekologicznych i turystycznych, uwzględniających lokalne tradycje,
- upowszechnianiu wiedzy o regionie poprzez organizowanie seminariów, debat, dyskusji oraz imprez.

4.5. Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa

Wspólne inicjatywy między regionami przyczynią się do lepszego gospodarowania zasobami regionu oraz wspólnej realizacji przedsięwzięć, często o kluczowym charakterze, które przyczynią się do ich promocji.

1. Ochrona środowiska na jednorodnych obszarach o cennych walorach przyrodniczych i krajobrazowych, sztucznie rozdzielonych granicami administracyjnymi, tj. na terenie parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu i obszaru funkcjonalnego „Zielone Płuca Polski”.

2. Wspieranie realizacji inicjatywy turystyczno- rekreacyjnej „Zielony Szlak Rowerowy

Mazowska” w ramach Europejskich szlaków rowerowych Euro Velo i Greenways.

3. Utworzenie miejsca promocji regionu, służącego jednocześnie różnym celom

- inwestycją taką będzie centrum kongresowo - wystawiennicze - skupiające wokół siebie ważne wydarzenia w regionie o znaczeniu międzynarodowym i regionalnym.

5.0. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020

Dokument ten (Uchwała Nr 192/XIX/2008 Rady Powiatu Radomskiego z dnia 19 maja 2008 r.) oprócz walorów gospodarczych wyróżnia również walory dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Tradycyjna gospodarka powiatu radomskiego nie stoi w sprzeczności z działaniami gospodarczymi podejmowanymi w obszarze turystyki, co więcej atrakcyjne położenie powiatu i wybitne nie raz dziedzictwo kultury narodowej, wciąż dostępne dla zwiedzających zwiększają szanse powiatu na sukces przedsięwzięć turystycznych. Okresy świetności, bujnego rozkwitu regionu i czasy tragicznych wydarzeń przypominają zabytki, których w powiecie radomskim zachowało się dość dużo np. pałace, dwory, kapliczki i miejsca upamiętniające walki narodowo - wyzwolenicze. Ponadto powiat obfituje w tereny o osobliwych zaletach przyrodniczych. Konsekwencją zalet przyrodniczych powiatu jest występowanie obszarów o wysokich walorach turystyczno - wypoczynkowych, w znacznym stopniu niezagospodarowanych.

Założenia Strategii Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 przewidują między innymi :

- promocję powiatu,
- utworzenie baz danych,
- objęcie opieką i ochroną obiektów zabytkowych, miejsc pamięci narodowej,
- rewaloryzacja obiektów zabytkowych,
- rozwój sieci szlaków turystycznych, a także bazy turystyczno- rekreacyjnej.

Przy opracowywaniu strategii powiatu, uwzględnione są główne założenia zawarte w Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego.

Plan rozwoju lokalnego powiatu dostrzega wysoki potencjał tkwiący w zabytkach regionu i jego położeniu geograficznym. Na terenie powiatu znajduje się wiele obiektów zabytkowych, które są traktowane jako atrakcje turystyczne. Za czynniki atrakcyjności powszechnie uznaje się również placówki muzealne i miejsca związane z upamiętnieniem wydarzeń historycznych. Na terenie powiatu istnieją dobre warunki dla rozwoju

gospodarstw agroturystycznych.

Dalsze uregulowania prawne w zakresie ochrony zabytków znajdują się w Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Radomskiego na lata 2012-2015 (Uchwała Nr 196/XXI/2012 Rady Powiatu Radomskiego z dnia 28 września 2012 r.) oraz w jego późniejszej aktualizacji.

5.1. Ogólna charakterystyka gminy, zarys historyczny

Gmina Wierzbica położona jest w południowej części województwa mazowieckiego w powiecie radomskim i obejmuje powierzchnię 93,07 km². Graniczy z gminami : Iłża, Jastrząb, Kowala, Orońsko, Mirów, Skaryszew i Mirzec (województwo świętokrzyskie). Leży ok. 20 km na południe od Radomia. Krajobraz naturalny to obszar Równiny Radomskiej. Na obszarze gminy zauważalna jest obecność terenu Przedgórze Łżeczkiego. Przeważają gleby bielcowe, brunatne i pseudobielcowe. Występują surowce mineralne i energetyczne. Jednym z głównych walorów przyrodniczych jest występowanie zbiorowisk łąkowych, torfowiskowych oraz lasów łęgowych. Duży fragment torfowiska Pakosław leży na terenie gminy.

Początki historii Wierzbicy sięgają XII stulecia i są ściśle związane z dziejami opactwa cysterskiego w Wąchocku, którego własnością była do początków XIX wieku. W okresie państwa piastowskiego administracyjnie należała do ziemi sandomierskiej. Pierwsze targi w Wierzbicy datowane są na 1227 rok, dalszemu rozwojowi osady sprzyjała polityka Bolesława Wstydlwego (1243-1279), który w 1275 roku wydał dekret o utworzeniu osady targowej. Został on zahamowany przez najazd Tatarów w drugiej połowie XIII wieku. Dalszy rozwój Wierzbicy nastąpił w okresie panowania Kazimierza Jagiellończyka (1447-1492) kiedy została lokowana na prawie magdeburskim. Uzyskanie praw miejskich spowodowało zmiany gospodarcze. Dobra klasztorne zostały podzielone pomiędzy poddanych klasztornych – mieszczan, co spowodowało okres prosperity w dziejach miasta. Dobra kondycja ekonomiczna i gospodarcza miasta wynikała z bardzo dobrego zarządzania majątkiem ziemskim przez cystersów. Najazd szwedzki w latach 1655-1660 przyczynił się do upadku miasta. W 1700 roku został wzniesiony murowany kościół a w 1775 roku miasto oprócz niego posiadało plebanię, szpital, 104 domy, karczmę, ratusz. W 1827 roku było już 145 domów i 908 mieszkańców.

Po III rozbiórce Polski miasto znalazło się w zaborze austriackim a kasata zakonu cystersów w 1810 roku zahamowała rozwój Wierzbicy i od tego czasu należy datować jego regres. Po powstaniu styczniowym 1863 roku Wierzbica utraciła prawa miejskie. W okresie II Rzeczypospolitej miejscowość przechodziła duże problemy ekonomiczno-gospodarcze, które pogłębiły się w czasie II wojny światowej. Po reformie administracyjnej kraju w 1976 roku gmina znalazła się w województwie radomskim a po kolejnej reformie w 1999 roku w województwie mazowieckim i powiecie radomskim.

5.2. Zabytki nieruchome

Zabytki w gminie ze względu na ogólnie przyjęte kryteria oceny posiadają wartości o charakterze co najwyżej regionalny (z wyłączeniem zabytków archeologicznych, których wartość ma charakter ponad regionalny). Mimo to na terenie gminy znajdują się obiekty, których wartości artystyczne, architektoniczne, ruralistyczne czy też historyczne są warte zachowania dla społeczności lokalnej. Najstarszy zabytek architektury to kościół p.w. św. Stanisława Bpa w Wierzbicy. Ciekawymi przykładami są krzyże i kapliczki przydrożne w : Dąbrówce Warszawskiej, Łączanach, Polanach, Pomorzanach, Rudzie Wielkiej, Suliszce, Wierzbicy. Istotne walory zabytkowe i przestrzenne posiadają cmentarze : rzymsko-katolicki, epidemiczny (choleryczny), żydowski w Wierzbicy oraz wojenny w Rudzie Wielkiej. Na terenie gminy znajdują się również wartościowe przykłady budownictwa drewnianego - są to domy w Dąbrówce Warszawskiej, Polanach, Wierzbicy. Stan utrzymania zabytków nieruchomych jest bardzo różny. W dobrym stanie utrzymany jest kościół, uporządkowane i objęte opieką są cmentarze. Natomiast w dostatecznym stanie są natomiast zabytki drewniane. Wiele domów wymaga podjęcia prac remontowych. Niektóre z nich stopniowo poddawane pracom remontowo - konserwatorskim i odzyskują dawną świetność. Na terenie gminy zarejestrowanych jest 140 zabytków nieruchomych (w tym 84 stanowisk archeologicznych).

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Gmina Wierzbica	Ruda Wielka	cmentarz wojenny	1915	275/A/84	06.09.1984
	Wierzbica	kościół par. p.w. św. Stanisława Bpa, murowany	XVIII	426/A/57 400/A/67 181/A/82	25.01.1957 21.06.1967 15.10.1982
	Wierzbica	cmentarz rzymsko-katolicki	1 poł. XIX	488/A/91	05.11.1991
	Wierzbica - Zalesie	cmentarz epidemiczny	1831	489/A/91	05.11.1991
	Wierzbica „Zełe” st. 19	kopalnia krzemienia czekoladowego	epoka brązu	8/A/79	20.06.1979

5.3. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome w gminie wpisane do rejestru zabytków to przede wszystkim wyposażenie kościoła p.w. św. Stanisława Bpa w Wierzbicy. W skład którego wchodzi ołtarze: główny i boczne, ambona, chrzcielnica, organy, konfesjonały, naczynia liturgiczne, rzeźby, obrazy, świeczniki, tabernakula, feretrony, szaty liturgiczne. Zarejestrowanych jest 19 zabytków ruchomych. Pozostałe zabytki to, nagrobki z cmentarza rzymsko-katolickiego i cholerycznego w Wierzbicy, rotunda z cmentarza wojennego z Rudy Wielkiej.

5.4. Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne z terenu gminy zostały odkryte na podstawie badań archeologicznych Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP), które było realizowane w latach 70-80 tych XX w. Stanowiska te są zlokalizowane na pięciu obszarach AZP : 76-67, 77-67, 77-68, 78-67, 78-68, na dwóch obszarach AZP : 77-66 i 78-66 nie odkryto stanowisk archeologicznych. Na terenie gminy zarejestrowane są 84 stanowiska archeologiczne datowanych od epoki kamienia po okres nowożytni. W czasie badań terenowych w 2015 r. nie potwierdzono lokalizacji następujących stanowisk : Łączany 9, Łączany 10, Łączany 14, Podgórkę 1, Suliszka 7. Dokumentacja z tych badań dostępna jest w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków (WUOZ) w Warszawie

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Wierzbica na lata 2016 - 2019

Delegatura w Radomiu, w Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu oraz w Narodowym Instytucie Dziedzictwa w Warszawie. Natomiast zabytkowy materiał ceramiczny z tych badań przechowywany jest w Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu. Stanowiska archeologiczne: w Łączanach (cmentarzysko kultury grobów kloszowych, osada - osada produkcyjna z okresu wpływów rzymskich kultury przeworskiej, osada z okresu wczesnego średniowiecza), Polanach (kopalnia krzemienia czekoladowego), Polanach Kolonia (kopalnia krzemienia czekoladowego), Suliszce (cmentarzysko kultury grobów kloszowych) i Wierzbicy „Zełe” (kopalnia krzemienia czekoladowego) były badane wykopaliskowo. Dokumentacja i materiały zabytkowe z powyższych badań znajdują się w placówkach muzealnych w Radomiu i w Warszawie.

WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH
GM. WIERZBICA, STAN NA 31.12.2015 R.
UKŁAD WG. NUMERACJI I ARKUSZY OBSZARÓW AZP
(PRECYZYJNA LOKALIZACJA DOSTĘPNA W ARCHIWUM
WUOZ W W-WIE DELEGATURA W RADOMIU)

LP	Nazwa i numer stanowiska	Obszar AZP nr stanowiska	Funkcja stanowiska	Kultura - chronologia
1	Ruda Wielka 1	76-67/31	osada	wczesne średniowiecze
2	Dąbrówka Warszawska 1	76-67/32	pracownia	wczesna epoka brązu
3	Dąbrówka Warszawska 2	76-67/33	pracownia	epoka kamienia
4	Dąbrówka Warszawska 3	76-67/34	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu
5	Dąbrówka Warszawska 4	76-67/35	śląd osadnictwa	epoka kamienia - wczesna epoka brązu
6	Ruda Wielka 2	76-67/40	śląd osadnictwa osada osada	epoka kamienia - wczesna epoka brązu wczesne średniowiecze XII-XIII w. średniowiecze
7	Ruda Wielka 3	76-67/41	śląd osadnictwa osada osada	epoka kamienia - wczesna epoka brązu średniowiecze okres nowożytny

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Wierzbica na lata 2016 - 2019

8	Ruda Wielka 4	76-67/42	śląd osadnictwa	epoka kamienia
9	Ruda Wielka 5	76-67/43	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze okres nowożytny
10	Ruda Wielka 6	76-67/44	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia - wczesna epoka brązu wczesne średniowiecze
11	Ruda Wielka 7	76-67/45	śląd osadnictwa	epoka kamienia
12	Polany 9	77-67/1	śląd osadnictwa śląd produkcji	epoka kamienia kultura przeworska – okres wpływów rzymskich
13	Wierzbica 11	77-67/2	osada	średniowiecze XIV-XV w.
14	Wierzbica 10	77-67/3	osada	wczesne średniowiecze - średniowiecze
15	Wierzbica 9	77-67/4	osada śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze średniowiecze
16	Wierzbica 1	77-67/5	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia kultura przeworska – późny okres lateński wczesne średniowiecze XII-XIII w. średniowiecze XIV-XV w.
17	Wierzbica 12	77-67/6	śląd osadnictwa osada osada	wczesne średniowiecze średniowiecze XIII-XIV w. okres nowożytny
18	Wierzbica 4	77-67/7	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia kultura przeworska – późny okres lateński wczesne średniowiecze XIII-XIV w. okres nowożytny
19	Wierzbica 6	77-67/8	śląd osadnictwa osada	starożytność wczesne średniowiecze – średniowiecze XIII-XIV w.
20	Wierzbica 8	77-67/9	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura grobów kloszowych – halsztacki D kultura łużycka – wczesny okres lateński wczesne średniowiecze

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Wierzbica na lata 2016 - 2019

21	Wierzbica 3	77-67/10	pracownia krzemieniarska ślad osadnictwa osada	epoka kamienia kultura przeworska – okres wpływów rzymskich średniowiecze – okres nowożytny XIV-XV w. - XVI w.
22	Wierzbica 2	77-67/11	osada produkcyjna	kultura przeworska – okres rzymski
23	Wierzbica 7	77-67/12	ślad osadnictwa osada	starożytność okres nowożytny
24	Łączany 1	77-67/13	ślad osadnictwa osada produkcyjna	epoka Kamienia kultura przeworska – okres wpływów rzymskich
25	Zalesice 1	77-67/14	ślad osadnictwa	paleolit schyłkowy
26	Zalesice 2	77-67/15	ślad osadnictwa osada osada	epoka kamienia średniowiecze XIV-XV w. okres nowożytny
27	Wierzbica 13	77-67/16	ślad osadnictwa	nieokreślone
28	Wierzbica 14	77-67/17	ślad osadnictwa osada	epoka kamienia – wczesna epoka brązu kultura grobów kloszowych – wczesny i środkowy okres lateński
29	Wierzbica 15	77-67/18	osada produkcyjna ślad osadnictwa	okres wpływów rzymskich okres nowożytny
30	Wierzbica 16	77-67/19	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	epoka kamienia nieokreślone
31	Wierzbica Szczepanówka 1	77-67/20	ślad osadnictwa	okres wpływów rzymskich
32	Wierzbica Szczepanówka 2	77-67/21	ślad osadnictwa	epoka kamienia
33	Wierzbica Szczepanówka 3	77-67/22	obozowisko	neolit – wczesna epoka brązu
34	Zalesice 3	77-67/23	cmentarzysko	kultura przeworska – okres wpływów rzymskich
35	Rzeczków 1	77-67/24	obozowisko	paleolit schyłkowy
36	Rzeczków 2	77-67/25	osada ślad osadnictwa	średniowiecze okres nowożytny
37	Rzeczków 3	77-67/26	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	nieokreślone wczesne średniowiecze

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Wierzbica na lata 2016 - 2019

38	Rzeczków 4	77-67/27	śląd osadnictwa osada	nieokreślone okres nowożytny
39	Rzeczków 5	77-67/28	śląd osadnictwa osada	nieokreślone wczesne średniowiecze
40	Błędów 1	77-67/29	obozowisko	paleolit schyłkowy
41	Błędów 2	77-67/30	śląd osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych – neolit
42	Kolonia Wierzbica 1	77-67/31	śląd obozowiska	paleolit schyłkowy
43	Wierzbica 5	77-67/32	śląd osadnictwa	nieokreślone
44	Wierzbica 17	77-67/33	śląd osadnictwa	epoka kamienia
45	Wierzbica 18	77-67/34	obozowisko śląd osadnictwa	kultura świderska – paleolit schyłkowy wczesne średniowiecze
46	Wierzbica 19 /ZELE/, wpisana do rejstru zabytków	77-67/35	kopalnia krzemienia	epoka kamienia
47	Łączany 3	77-68/1	cmentarzysko	kultura przeworska – okres wpływów rzymskich – faza B2-C1
48	Łączany 2	77-68/3	pracownia krzemieniarska osada osada produkcyjna śląd osadnictwa	epoka brązu kultura grobów kloszowych – wczesny okres lateński kultura przeworska – okres wpływów rzymskich okres nowożytny
49	Łączany 7	77-68/6	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	epoka brązu kultura przeworska – okres wpływów rzymskich okres nowożytny
50	Łączany 8	77-68/7	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadniczy	wczesny neolit epoka brązu kultura grobów kloszowych – wczesny okres lateński kultura przeworska - okres wpływów rzymskich okres nowożytny
51*	Łączany 9	77-68/8	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Wierzbica na lata 2016 - 2019

52*	Łączany 10	77-68/9	śląd osadnictwa	nieokreślone
53	Łączany 13	77-68/12	śląd osadnictwa osada śląd osadniczy	epoka brązu kultura przeworska – okres wpływów rzymskich okres nowożytny
54*	Łączany 14	77-68/14	śląd osadnictwa	kultura grobów kloszowych – wczesny okres lateński
55*	Podgórki 1	77-68/14	śląd osadnictwa produkcyjnego	nieokreślone
56*	Suliszka 7	77-68/16	cmentarzysko	okres rzymski
57	Suliszka 8	77-68/25	osada	późne średniowiecze - okres nowożytny
58	Wierzbica Ługi 1	78-67/17	osada produkcyjna	okres rzymski
59	Polany Pod Lasem 14	78-67/18	śląd obozowiska	paleolit schyłkowy
60	Pomorzany 1	78-67/19	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia wczesne średniowiecze XIII w.
61	Pomorzany 2	78-67/20	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze okres nowożytny
62	Pomorzany 3	78-67/21	obozowisko śląd osadnictwa	paleolit schyłkowy – mezolit kultura łużycka – epoka brązu
63	Pomorzany 4	78-67/20	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia – epoka brązu wczesna epoka brązu
64	Pomorzany 5	78-67/23	śląd osadnictwa	epoka kamienia
65	Pomorzany 6	78-67/24	obozowisko osada osada osada	neolit – wczesna epoka brązu kultura trzciniecka – epoka brązu kultura łużycka – epoka brązu kultura grobów kloszowych – wczesny i środkowy okres lateński
66	Polany 1	78-67/25	pracownia krzemieniarska cmentarzysko osada osada śląd osadnictwa	paleolit epoka brązu – okres halsztacki kultura przeworska – okres rzymski II-III w. wczesne średniowiecze średniowiecze XIV-XV w.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Wierzbica na lata 2016 - 2019

67	Polany 2	78-67/26	pracownia krzemieniarska cmentarzysko osada osada śląd osadnictwa	paleolit kultura łużycka – epoka brązu – okres halsztacki kultura przeworska – okres rzymski II-III w. wczesne średniowiecze XII-XIII w. średniowiecze XIV-XV w.
68	Polany 3	78-67/27	pracownia krzemieniarska osada osada osada	paleolit kultura przeworska – okres rzymski II-III w. wczesne średniowiecze XII-XIII w. średniowiecze XIV-XV w.
69	Polany 4	78-67/28	osada śląd osadnictwa	kultura przeworska – późny okres lateński – wczesny okres rzymski średniowiecze XIV-XV w.
70	Polany 5	78-67/29	śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa	epoka kamienia kultura przeworska – okres rzymski II-III w. czesne średniowiecze XII-XIII w. średniowiecze XIV-XV w.
71	Polany 6	78-67/30	śląd osadnictwa osada produkcyjna osada	epoka kamienia kultura przeworska – okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze XII-XIII w.
72	Polany 7	78-67/31	osada produkcyjna osada śląd osadnictwa	kultura przeworska – okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze XII-XIII w. średniowiecze XIV – XV w.
73	Polany 8	78-67/32	obozowisko osada osada śląd osadnictwa	epoka kamienia kultura przeworska – okres rzymski wczesne średniowiecze XII-XIII w. średniowiecze XIV-XV w.
74	Polany 10	78-67/33	Osada produkcyjna Osada produkcyjna	wczesne średniowiecze XII-XIII w. średniowiecze XIV-XV w.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Wierzbica na lata 2016 - 2019

75	Polany 11	78-67/34	obozowisko piecowisko dymarskie piecowisko dymarskie	epoka kamienia kultura przeworska – okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze
76	Polany 12	78-67/35	piecowisko dymarskie piecowisko dymarskie	kultura przeworska – okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze
77	Polany 13	78-67/36	kopalnia krzemienia	paleolit schyłkowy
78	Kol. Polany 1	78-67/37	śląd obozowiska	paleolit schyłkowy
79	Kol. Polany 2	78-67/38	pracownia krzemieniarska pracownia krzemieniarska	paleolit schyłkowy mezolit
80	Suliszka 1	78-68/7	śląd osadnictwa cmentarzysko	kultura grobów kloszowych - wczesny i środkowy okres lateński kultura grobów kloszowych - okres halsztacki – okres lateński
81	Suliszka 2	78-68/8	osada	Okres nowożytny XVI-XVII w.
82	Suliszka 3	78-68/9	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia okres nowożytny
83	Suliszka 4	78-68/13	pracownia krzemieniarska śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia starożytność okres nowożytny
84	Suliszka 5	78-68/14	osada śląd osadnictwa	epoka brązu okres nowożytny

* brak potwierdzenia lokalizacji w terenie w 2015 r.

5.5.Zweryfikowana Gminna Ewidencja Zabytków (GEZ) stan na 15.01.2016 r.

GMINA : WIERZBICA

Nr rekordu	Miejscowość	Obiekt	Ulica	Nr	Lokalizacja
1	Polany	dom drewniany		65	
2	Wierzbica	krzyż przydrożny	Batalionów Chłopskich		
3	Polany	figura Matki Boskiej			na placu przy sklepie
4	Polany	krzyż murowany			przy posesji nr 86
5	Polany	krzyż murowany			przy posesji nr 112
7	Pomorzany	kapliczka przydrożna			Przy drodze, na początku wsi
8	Pomorzany	figura Matki Boskiej			w centrum wsi
9	Suliszka	budynek szkoły		76	
11	Wierzbica	dom drewniany	Batalionów Chłopskich	6	
12	Wierzbica	dom drewniany	Batalionów Chłopskich	9	
14	Wierzbica	dom drewniany	Batalionów Chłopskich	17	
15	Wierzbica	dom drewniany	Batalionów Chłopskich	19	
17	Wierzbica	dom drewniany	Kościuszki	4	
22	Wierzbica	spichlerz drewniany	Kościuszki	22	
23	Wierzbica	dom drewniany	Kościuszki	24	
24	Wierzbica	dom murowany	Kościuszki	29	
25	Wierzbica	dom murowany	Kościuszki	34	
27	Wierzbica	dom drewniany	Kościuszki	42	
29	Wierzbica	dom drewniany	Kościuszki	56	
30	Wierzbica	dom drewniany	Kościuszki	58	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Wierzbica na lata 2016 - 2019

31	Wierzbica	dom drewniany	Partyzantów	5	
32	Wierzbica	dom drewniany	Partyzantów	9	
33	Wierzbica	dom drewniany	Partyzantów	10	
35	Wierzbica	dom drewniany	Partyzantów	27	
41	Wierzbica	dom murowany	Pl. Jana Pawła II	7	
42	Wierzbica	dom drewniany	Pl. Jana Pawła II	14	
43	Wierzbica	dom murowany	Pl. Jana Pawła II	15	
45	Wierzbica	dom murowany	Pl. Jana Pawła II	19	
46	Wierzbica	dom murowany	Pl. Jana Pawła II	21	
48	Wierzbica	młyn gospodarczy	Radomska	1	
52	Wierzbica	dom drewniany	Staszica	40	
54	Wierzbica	kościół p.w. św. Stanisława Bpa, murowany, wpisany do rejestru zabytków	Pl. Jana Pawła II	12	
55	Wierzbica	brama w ogrodzeniu kościoła p.w. św. Stanisława Bpa	Pl. Jana Pawła II	12	
56	Wierzbica	budynek plebanii	Partyzantów	1	
57	Wierzbica	krzyż przydrożny			u wylotu ul. Partyzantów, w kierunku Polan
58	Wierzbica	krzyż przydrożny			przy drodze wlotowej z Wierzbicy w kierunku Polan
59	Dąbrówka Warszawska	dom drewniany		44	
60	Dąbrówka Warszawska	krzyż przydrożny			przy skrzyżowaniu dróg Radom – Wierzbica i Dąbrówka
61	Łączany	krzyż przydrożny			na terenie posesji nr 65
62	Polany	dom drewniany		15	
63	Polany	budynek straży pożarnej			
64	Ruda Wielka	czworaki	przy skrzyżowaniu dróg		

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Wierzbica na lata 2016 - 2019

65	Ruda Wielka	kaplica			na posesji 93A
66	Ruda Wielka	kapliczka	na skrzyżowaniu dróg		
67	Ruda Wielka	figura Matki Boskiej			na terenie posesji nr 42
68	Ruda Wielka	cmentarz wojenny, wpisany do rejestru zabytków			na wzniesieniu przy drodze do Orońska,
69	Ruda Wielka	obelisk			
70	Rzeczków	figura Matki Boskiej			przy drodze Wierzbica - Orońsko
71	Suliszka	kaplica z figurą św. Jana Nepomucena			przy skrzyżowaniu, 100 m. na wschód od budynku szkoły
72	Wierzbica	dom drewniany z oboro-stajnią	Partyzantów	41	
73	Wierzbica	cmentarz rzymsko-katolicki, wpisany do rejestru zabytków	Radomska		
74	Wierzbica	cmentarz epidemiczny (choleryczny), wpisany do rejestru zabytków			na północny-wschód od Wierzbicy, na polu zwanym Rudna,
75	Wierzbica	cmentarz żydowski			przy drodze Wierzbica - Radom, ok. 700 m. od Wierzbicy
76	Wierzbica	krzyż przydrożny			przy kościele p.w. Sw. Stanisława Bpa
79	Wierzbica	krzyż przydrożny			ul. Partyzantów, przy domu nr 31
80	Ruda Wielka	budynek szkoły			

Obiekty usunięte z Gminnej Ewidencji Zabytków w trakcie weryfikacji:

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Ulica	Nr	Nr rekordu
1	Pomorzany	dom drewniany		63	6/1685
2	Wierzbica	dom drewniany	Batalionów Chłopskich	1	10/1685
3	Wierzbica	dom murowany	Batalionów Chłopskich	12	13/1685
4	Wierzbica	dom murowany	Batalionów Chłopskich	28	16/1685
5	Wierzbica	dom drewniany	Kościuszki	7	18/1685

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Wierzbica na lata 2016 - 2019

6	Wierzbica	dom drewniany	Kościuszki	9	19/1685
7	Wierzbica	dom murowany	Kościuszki	13	20/1685
8	Wierzbica	dom murowany	ul. Kościuszki	38	26/1685
9	Wierzbica	dom murowany	ul. Kościuszki	48	28/1685
10	Wierzbica	dom drewniany	Partyzantów	22	34/1685
11	Wierzbica	murowany budynek straży pożarnej	Pl. Jana Pawła II	11	36/1685
12	Wierzbica	dom murowano-drewniany	Pl. Jana Pawła II	4	39/1685
13	Wierzbica	dom drewniany	Pl. Jana Pawła II	6	40/1685
14	Wierzbica	dom murowany	Pl. Jana Pawła II	17	44/1685
15	Wierzbica	dom drewniany	Radomska	3	47/1685
16	Wierzbica	dom drewniany	Staszica	2	50/1685
17	Wierzbica	dom drewniany	Staszica	34	51/1685
18	Ruda Wielka	czworaki			64/1685
19	Wierzbica	dom drewniany	Batalionów Chłopskich	4	81/1685

Obiekty skreślone z Gminnej Ewidencji Zabytków na podstawie Uchwały Rady Gminy w Wierzbicy Nr XXXVII/256/2013 z dnia 27 września 2013 roku

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Ulica	Nr	Nr rekordu
1	Wierzbica	dom drewniany	Kościuszki	14	21/1685
2	Wierzbica	dom drewniany	Staszica	46	53/1685
3	Wierzbica	dom drewniany	Radomska	2	49/1685

6.0.Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (GPOnZ)

Celem programu opieki nad zabytkami w gminie Wierzbica jest wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami oraz poprawa ich stanu zachowania poprzez opracowanie systemowych rozwiązań realizowanych przez władze gminy.

Służą temu:

- aktualna inwentaryzacja zasobów zabytkowych gminy GEZ (gminna ewidencja zabytków),
- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,
- wykorzystanie zasobów zabytkowych i walorów gminy,
- podejmowanie rozwiązań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i inwestycyjnych,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków,
- monitoring stanu zachowania i sposobu wykorzystania zabytków,
- uwzględnienie wydatków na ochronę zabytków w budżecie gminy,
- wypracowanie systemu pomocy finansowej na zabytki, poprzez odpisy podatkowe,
- dotacje z budżetu gminy na prace konserwatorskie przy najcenniejszych zabytkach,
- promocja dziedzictwa kulturowego zwłaszcza zabytków w rozwoju turystyki,
- prowadzenie edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa.

Głównym celem programu ochrony i opieki nad zabytkami jest poprawa stanu technicznego i estetycznego zabytków w gminie poprzez:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,

- wyeksponowanie poszczególnych zabytków i walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków.

Propozycje działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- aktualizacja inwentaryzacji zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych we współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- Gminna Ewidencja Zabytków (GEZ) - bieżąca jej aktualizacja,
- monitoring stanu i sposobów wykorzystania zabytków,
- współpraca z placówkami oświatowymi, stowarzyszeniami, organizacjami społecznymi, fundacjami, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami,
- promocja wartości materialnych oraz wartości niematerialnych, dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- wypracowanie systemu pomocy finansowej na zabytki, poprzez odpisy podatkowe, w tym z usług turystycznych, z kar za zniszczenie i nieprawidłowe użytkowanie zabytków i z innych źródeł,
- prowadzenie i doskonalenie edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa na wszystkich poziomach szkół za szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych i idei małych ojczyzn,
- współpraca z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych w zakresie ochrony obiektów zabytkowych.

6.1.Podstawowe priorytety

- 1.Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- 2.Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
- 3.Zahamowanie procesów degradacji zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- 4.Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw wspierających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Państwo realizuje swoje obowiązki względem zabytków między innymi za pośrednictwem organów samorządowych różnego szczebla. W tym względzie władzom gminy, przypisana została istotna rola w kreowaniu ochrony dziedzictwa kulturowego na podległych im terenach. Gminy z jednej strony są właścicielem dużej ilości dóbr kultury materialnej, z drugiej strony dysponują aparatem administracyjnym umożliwiającym prowadzenie właściwej polityki względem tej sfery życia publicznego.

Celem tego programu opracowanego w oparciu o GEZ jest stworzenie całościowej i wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy Chynów realizowanej w 4 - letnich cyklach - etapach, środkami optymalnymi, dostępnymi przez gminę, zarówno prawnymi (zapisy dotyczące ochrony zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego) jak też finansowymi (przeznaczenie pewnej części budżetu gminy na ochronę zabytków). Kierunek podejmowanych przez gminę działań, mających na celu szeroko pojętą ochronę dziedzictwa kulturowego, określa gminny program opieki nad zabytkami.

6.2. Działania związane z ochroną zabytków leżących na terenie gminy

1. Przygotowanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do absorpcji programowych funduszy Wspólnoty Europejskiej.
2. Przygotowanie aktualnych informacji o możliwościach pozyskiwania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzki Konserwator Zabytków, Zarząd Województwa Mazowieckiego, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Pomoc mieszkańcom gminy w wyszukiwaniu i pisaniu programów na pozyskiwanie środków finansowych z funduszy unijnych i poza unijnych (środki norweskie

i szwajcarskie).

3. Podjęcie stosownej uchwały przez Radę Gminy o udzielaniu dotacji na prace remontowe i konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków (dotacje mogą być udzielane osobom posiadającym tytuł prawny do zabytku znajdującego się na terenie gminy i wykażą się wkładem własnym na wykonanie prac).
4. Prowadzenia książki budowlanej obiektu przez właścicieli zabytków.
5. Udostępnienie do naukowego badania i dokumentowania zabytku.
6. Prowadzenie prac konserwatorskich restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.
7. Zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie.
8. Korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości.
9. Popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.
10. Aktualizacja GEZ po dwóch latach obowiązywania programu, polegająca na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących i gruntownie przebudowanych (zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, skucie wystroju elewacji itp.) oraz wprowadzeniu nowych obiektów, dotąd nie objętych ewidencją, a posiadających wartości zabytkowe, ważne dla kulturowej tożsamości regionu.

6.3. Wdrożenie programu

W realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty ogólne określone w programach rządowych i wojewódzkich, w tym w „Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017” (Uchwała Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r.) oraz w innych dokumentach o charakterze planistycznym i strategicznym a także narzędzia i środki własne gminy oraz partnerów uczestniczących w realizacji wojewódzkiego konserwatora zabytków, państwowych i samorządowych instytucji kultury, jednostek samorządu terytorialnego, kościołów i związków wyznaniowych oraz organizacji pozarządowych.

Powodzenie realizacji programu wymaga współdziałania Wójta zarówno z jednostkami samorządu położonymi na terenie powiatu, województwa tak również z organizacjami poza rządowymi, stowarzyszeniami zajmujących się ochroną zabytków.

Zakłada się, że cele określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą osiągalne w wyniku:

- wspólnego działania władz gminy z Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, z wojewódzkim konserwatorem zabytków, z jednostkami samorządu terytorialnego na bazie związków o charakterze programowym (np. porozumienia, umowy, wspólne podmioty).
- z inicjatywy własnej, władz powiatu lub województwa.

6.4. Instrumenty finansowe

System finansowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest dość skomplikowany. Najogólniej źródła finansowania tej sfery można podzielić na:

1. źródła publiczne (budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, środki Unii europejskiej, inne źródła zagraniczne),
2. źródła prywatne (środki osób fizycznych, organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.).

Finansowanie gminnego programu opieki nad zabytkami będzie realizowane z wykorzystaniem środków z wielu źródeł. Będą to zarówno środki budżetowe jak i fundusze strukturalne, a także środki prywatne.

6.5. Podsumowanie

Poprzez prowadzenie właściwej polityki władze samorządowe mogą i powinny wytyczać oraz kreować właściwe postawy obywateli wobec zachowanego dziedzictwa.

Do najważniejszych zadań w tym względzie należy:

1. Edukacja mieszkańców w zakresie konieczności ochrony miejscowego dziedzictwa kulturowego. Propagowanie idei poszanowania lokalnej specyfiki budowlanej i zachowania ciągłości tradycji. Wskazane są takie inicjatywy jak organizowanie spotkań dla ludności z pracownikami służb konserwatorskich, tworzenie ścieżek edukacyjnych dla młodzieży szkolnej, mające na celu uświadomienia roli zabytków w krajobrazie kulturowym. Mogą temu służyć dydaktyczne ścieżki turystyczne, np. szlak ginących zawodów. Wskazywanie i promowanie najlepszych realizacji inwestycji związanych z zabytkami.

2. Administracyjne egzekwowanie rygorów określonych między innymi w planach zagospodarowania przestrzennego, głównie w zakresie wysokości zabudowy jej charakteru i funkcji, a także ochrony wyznaczonych obszarów i budynków. Ważną rzeczą jest również skuteczna egzekucja prawa budowlanego, a co za tym idzie walka z samowolami budowlanymi. To właśnie prawdopodobnie samowole budowlane przyczyniły się do utraty cech zabytkowych przez znaczną część budynków. Należą do nich głównie wymiany okien, najczęściej wiążące się z poszerzeniem otworów, zmiany kształtu dachu, dowolny dobór poszycia, zbijanie tynków i docieplanie kosztem podziałów architektonicznych wystroju.
3. Ochrona i promocja odrębnych cech lokalnych, pielęgnacja tradycji oraz poszanowanie dla technicznego i przemysłowego dziedzictwa gminy.
4. Rozwój i promocja walorów turystycznych, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, a w szczególności zespołów rezydencjonalno-folwarcznych.
5. Monitoring umów dotyczących sprzedaży zabytków osobom i przedsiębiorstwom prywatnym, pod kątem realizacji zobowiązań tych podmiotów względem zakupionych obiektów.
6. Wykorzystanie zabytkowych zasobów gminy do aktywizacji gospodarczej np. w obszarze turystyki i rekreacji.
7. Współpraca ze służbami konserwatorskimi województwa.

7.0. Zakres ochrony konserwatorskiej dla obiektów ujętych w rejestrze zabytków

Wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z tymi obiektami wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

7.1. Zakres ochrony konserwatorskiej dla obiektów ujętych w GEZ

Wymagają zachowania - brak ingerencji w : bryły obiektu i dachu co do kształtu i rodzaju materiału, podziały w elewacji, wystrój architektoniczny, stolarkę okienną i drzwiową co do wielkości, kształtu, wewnętrznych podziałów oraz detalu ozdobnego. Dopuszcza się stosowanie nowych technologii we wnętrzu obiektu.

Wszelkie działania projektowe, remontowe i inwestycyjne związane z tymi obiektami, wykraczające poza wyżej wymieniony zakres, wymagają uzgodnienia

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
Gminy Wierzbica na lata 2016 - 2019

z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ustala się następujące zadania, które powinny być uwzględniane przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, wspierające właścicieli lub posiadaczy zabytków, wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a mianowicie:

1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
2. Wyeksponowania poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
3. Zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.
4. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na ochronę i opiekę nad zabytkami.
5. Realizacji przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z ochroną i opieką nad zabytkami.